(5) Dr. Shivaji Diwan (Pol-sci.)

MAH/MUL/03051/201
ISSN-2319 931

विद्यावार्ता®

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

Issue-33, Vol-05 January to March 2020

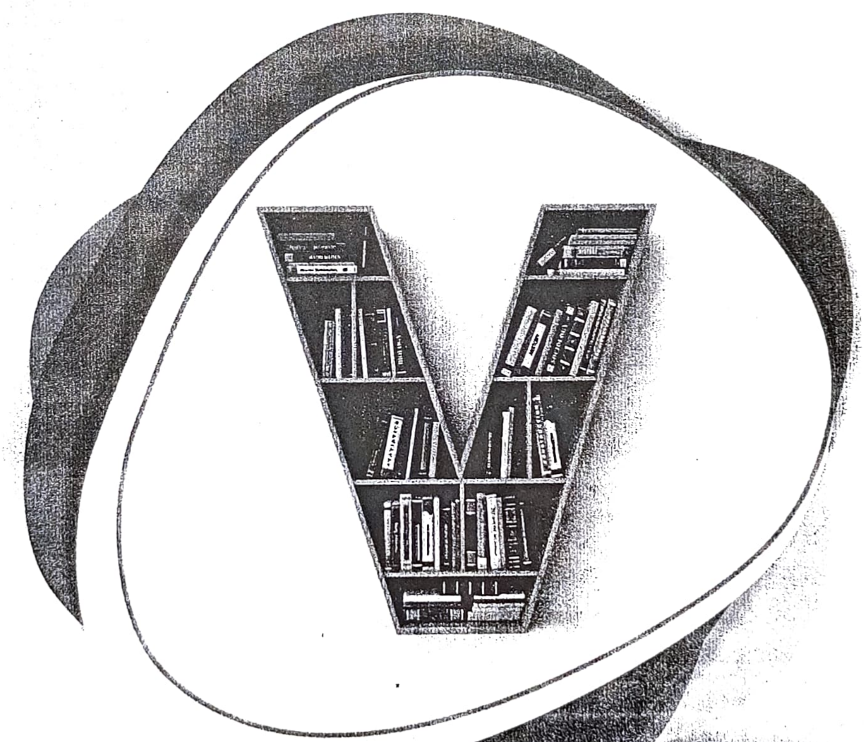

Editor
Dr.Bapu G.Gho

MAH/MUL/ 03051/2012 **ISSN :2319 9318**

आंतरविद्याशाखीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

विद्यावार्ता™

Jan. To March 2020
Issue-33, Vol-05

Date of Publication
01 Feb. 2020

Editor

Dr. Bapu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci.,B.Ed.Ph.D.NET.)

विद्येविना मति गेली, मतीविना नीति गेली
नीतिविना गति गेली, गतिविना वित्त गेले
वित्तविना शूद्र खचले, इतके अनर्थ एका अविद्येने केले

-महात्मा ज्योतीराव फुले

❖ **विद्यावार्ता** या आंतरविद्याशाखीय बहूभाषिक त्रैमासिकात व्यक्त झालेल्या मतांशी मालक, प्रकाशक, मुद्रक, संपादक सहमत असतीलच असे नाही. **न्यायक्षेत्र:बीड**

"Printed by: **Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.** Published by **Ghodke Archana Rajendra** & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post. Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor **Dr. Gholap Bapu Ganpat**.

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com
All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

26) समतोल आहार आणि आरोग्य
डॉ. प्रज्ञा एस. जुनघरे, चंद्रपूर ||110

27) नवा श्रावणबाळ : एक शोध
प्रा. डॉ. जयश्री संजय सातोकर, भंडारा ||113

28) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्रीविषयक विचार
प्रा.डॉ. शिवाजी गोविंदराव दिवाण, जि. बीड ||116

29) विरामचिन्हांच्या अपुऱ्या ज्ञानामुळे मराठी विषयाच्या लेखन कौशल्यात येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास
डॉ. रंजना वि. तिजारे, नागपूर ||118

30) रोख विरहीत अर्थव्यस्था आणि ग्रामीण भागातील बँक सुविधा
डॉ. खंदारे विलास भिकाजी & श्री जावळे गणेश राजेंद्र, जि. औरंगाबाद ||122

31) भाषा आणि प्रसार माध्यमे
प्रा. रंजना ज्योतीराम महाजन, जि. गोदिंया ||128

32) दामोदर मोरे की हिन्दी कविता में अस्मितामूलक प्रतिरोध
डॉ. बी. एल. आर्य, भीलवाड़ा (राज.) ||132

33) लिङ्ग महापुराण में योग साधना निरूपण
डॉ० चेतना भण्डारी, अल्मोड़ा, उत्तराखण्ड ||135

34) पचपन खंबे लाल दीवारें उपन्यास में सुषमा की बेबसी
डॉ. बळीराम संभाजी भुक्तरे, जि. लातुर, महाराष्ट्र ||138

35) साहित्य और सिनेमा में साम्य—वैषम्य
श्री. महेश बापुराव चव्हाण, जिला सातारा ||143

36) समाज के विकास में अनुसंधान की भूमिका
डॉ. प्रमिला नागवंशी, जिला—महासमुन्द (छ.ग.) ||146

37) पंचायती राज व्यवस्था संघीय व्यवस्था के तृतीय स्तर के रूप में
सुश्री सीमा अग्रवाल, डॉ. आर. के. पुरोहित & डॉ. सुभाष चंद्राकर, रायपुर ||148

38) किन्नर समुदाय का जीवन यथार्थ
डॉ. अनुसुइया अग्रवाल, महासमुन्द (छ.ग.) ||152

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

सत्य आणि वर्तमान वास्तव मांडून जाते.

४) कविता म्हणून नेमक्या शब्दात व्यापक आशयाला गवसणी घालणे हे उत्तम कवितेचे मूल्य या कवितेत प्रत्ययाला येते.

५) गोविंदसुतांच्या नाटयमय काव्यचित्रण शैलीचाही प्रत्यय या कवितेत येतो.

६) आशय अभिव्यक्ती आणि परिणामकारकता या तिनही अंगाने सदर कविता रसिकमनाला स्पर्शून जाते. खऱ्या अर्थाने विश्वनाथाच्या 'वाक्यं रसात्मक काव्यं' चा प्रत्यय येतो.

७) आशयानुकूल शब्दकळा हा एक ठळक विशेष गुण या कवितेत प्रत्ययाला येतो.

८) प्रसंगाचे कारूण्य अगदी नेमकेपणाने यातून व्यक्त होते.

संदर्भ ग्रंथ

१) काव्यशास्त्रप्रदीप, डॉ. स.रा. गाडगीळ, आवृत्ती सहावी, २००३, व्हीनस प्रकाशन, पुणे.

२) धरणीकंप, डॉ. संजय गोविंदराव पोहरकर, साहित्य प्रसार केंद्र, सीताबर्डी, नागपूर पहिली आवृत्ती ३–१०–२०१४

३) आठवणीतल्या कविता (भाग ४), प्रकाशक : प्रा. एकनाथ साखळकर, मुद्रक प्र.पु. भागवत, खटाववाडी, गिरगांव, मुंबई, दुसरी आवृत्ती, १५ ऑगस्ट १९६६.

❑❑❑

28

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्रीविषयक विचार

प्रा.डॉ. शिवाजी गोविंदराव दिवाण
राज्यशास्त्र विभाग,
महिला कला महाविद्यालय गेवराई, जि. बीड

प्रस्तावना :-

तीन हजार वर्षापूर्वी एकूणच जगाच्या पाठीवरील स्त्री ही मुक्त होती. तिची स्वतंत्र प्रतिमा शोभत होती, ती स्वयंप्रकाशित होती. ती स्वत:चे अस्तित्व निर्माण करु शकत होती. त्यामुळे तिचा माणूसपणा बिनधास्तपणे फुलत होता. परंतु पुढे तिचे स्वयंशासनत्व उद्ध्वस्त झाले. स्वत:चे अस्तित्व निर्माण करण्याची स्त्रीची ताकद पुढे नष्ट केली गेली आणि केवळ मुले जन्माला घालण्याच्या मर्यादेत तिला बंदिस्त केले गेले. आता ती क्रमाने परप्रकाशित होत गेली आणि जीवनातले ती एक नगण्य पात्र ठरवली गेली. ती दुय्यम झाली, ती गुलाम झाली. धर्माने तिच्या हातापायात आणि मनालाही बेड्या ठोकल्या.

स्त्रियांच्या अवनतीला मनुप्रणित पुरुषप्रधान व्यवस्था जबाबदार असल्याने या देशात स्त्रियांची अवस्था दयनीय झाली. सामाजिक अत्याचाराच्या पहिल्या बळी स्त्रिया असतात. पुरुष व्यवस्था अधिक कठोर बनल्याने स्त्रीयांची गुलामी अधिक वाढत जाते.

स्त्री दास्याची ही शोकांतीका डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या लक्षात आली आणि बाबासाहेबांनी स्त्रीमुक्तीचे युध्द पुकारले. खरेतर स्त्रीमुक्तीची वैचारिक पार्श्वभूमी [illegible] बुध्द, कबीर, फुले या तीन गुरुंच्या वैचारिकतेतून [illegible] असा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा विश्वास [illegible] स्वातंत्र्यासाठी, स्त्री शिक्षणासाठी स्त्रियांच्या अधि[illegible] बाबासाहेब आंबेडकर शेवटपर्यंत लढा देत राहिले. त्यामुळे [illegible] क्रांतीचे नाव हे डॉ. बाबसाहेब आंबेडकर ठरता[illegible]

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्रिविषयक विचार :-

घरातून क्रांती :-

स्त्रीला जर शिक्षण दिले सुशिक्षीत [illegible]

विद्या वास करीत असते. म. फुले त्यामुळे 'जिच्या हाती पाळण्याची दोरी' ती जगाला उध्दारी असे म्हणायचे, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार सुध्दा याच धर्तीवरचे आहेत. बाबासाहेब म्हणतात ज्या समाजातील ज्या देशातील स्त्री स्वतंत्र, सुशिक्षीत असेल तो समाज प्रगत असतो, ज्या समाजात स्त्री प्रगत आहे, तो समाज कधीच मागे राहत नाही.

भारतीय समाज मागे राहण्याचे कारण म्हणजे स्त्रियांच्या प्रगतीचे मार्गच या व्यवस्थेने बंद केले होते. त्यामुळे ती कायम अंधारात चाचपडत राहिली, पर्यायाने समाजही अंधारातच राहिला म्हणून घरातूनच क्रांतीला सुरुवात होणे गरजेचे आहे. म. फुल्यांनी जसे सावित्रीमाईला शिकवले तसे बाबासाहेबांनी रमाईला शिकवले. अन् प्रगत केले. या महापुरुषांनी क्रांतीची सुरुवात घरातूनच केली.

स्त्रीमुक्तीचा सल्ला :-

समाज क्रांतीच्या प्रक्रियेत स्त्रीची भूमिका निर्णायक आहे, असे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे म्हणणे आहे. घरप्रपंचांच्या अडचणी ज्याप्रमाणे स्त्री व पुरुष मिळून सोडवितात, त्याप्रमाणे समाजातील अडचणी स्त्री-पुरुषांनी मिळून सोडवावयास पाहिजेत. स्त्रीने नवऱ्याची गुलाम होऊन राहू नये, पतीच्या बरोबरीचे आणि समानतेच्या नात्याने ती उभी राहायला हवी, स्त्रियांनी धीट, बुध्दिमान आणि भीतीमुक्त असले पाहिजे, तिने कायम परिवर्तनशील असले पाहिजे.

मनूने आणि खलधर्मांनी तिच्यावर लादलेल्या महामृत्यूतून तिने स्वत:ला स्वत:च्या तेज: पुंज कर्तृत्वाने मुक्त करुन घेतले पाहिजे. बालविवाह, सतीप्रथा, पुनर्विवाहबंदी या गोष्टी तिच्यावर लादल्या गेल्या, हे अन्याय तिने जाळून टाकले पाहिजेत. स्त्रीमुक्तीच्या लढ्यात स्त्री पुढे असावी.

शीलाचे महत्व :-

१६ जुन १९३६ ला मुंबईत दामोदर हॉलमध्ये भरलेल्या वेश्या, मुरळ्या सारख्या स्त्रियांच्या सभेत बाबासाहेबांनी अतिशय सुंदर विचारांची मांडणी केली. या सभेत केवळ मुरळ्या नव्हत्या तर देवदासी, वाघे, जोगती असा समूह होता. डॉ. आंबेडकर रुढी परंपरेविरुध्द प्रखरपणे तुटून पडले. वेश्या आणि मुरळ्यांनाही त्यांनी इज्जतीचे आणि चारित्र्याचे धडे दिले. स्त्री ही 'समाजाला अलंकार' वाटली पाहिजे असे शीलाचे मर्म त्यांनी समजावून सांगितले. तुमच्या मलीन वृत्तीचा तुम्ही त्याग केला पाहिजे.

देह विक्रय करुन पोट भरणे हे ज्यांचे जिवित सर्वस्व आहे, अशा वर्गाने जगात काय चाललेले आहे हे समजून घेण्याची जिज्ञासा दाखवावी व आपला चरित्रक्रम सुधारण्याची तयारी करावी.

प्रत्येक समाज स्त्रियांच्या चारित्र्याला अधिक मान देतो, आपल्या कुटुंबाचा, कुळाचा नावलौकिक स्त्रियांच्या [illegible] अवलंबून आहे. इतकी थोरवी स्त्रीवर्गाला प्राप्त झालेला आहे. इज्जत अब्रु या गोष्टींचे मोल कोणी करु शकत नाही, त्यामुळे शील आवश्यक आहे.

कुटुंब नियोजनाची आवश्यकता :-

कुटुंब नियोजनाची आवश्यकता १९३८ साली बाबासाहेबांनी सांगितली. जास्त मुले असणे हा 'सामाजिक गुन्हा' आहे. हेही त्यांनी सांगितले याचे कारण की, जास्त मुले [illegible] घातल्यामुळे स्त्रीचा शारीरिक दर्जा घसरतो तिच्या व्यक्तिमत्वाचा विकास नीट व्हावा यासाठी तिने कुटुंबनियोजन आवश्यक [illegible] छोटे कुटुंब असेल तर तिला व्यक्तिगत सुधारणा करता येते.

उच्च विचार :-

उच्च विचार स्त्रियांना समजावून सांगताना ते म्हणतात की, 'ब्राम्हण स्त्री बाळंत होते तेंव्हा कुठे न्यायाधीशाची खुर्ची रिकामी आहे काय ? याकडे तिचे लक्ष असते तर अस्पृश्य स्त्रीला मूल झाले तर कुठे चपराश्याची जागा रिक्त आहे काय याकडे तिचे लक्ष जाते. बाबासाहेब म्हणतात ही दृष्टी ही स्वप्न आता बदलावयास पाहिजे. महत्वकांक्षा उच्च असावी.

समाजोन्नतीचे ध्येय डोळ्यांसमोर ठेवून जगावे. ध्येयप्राप्ती न होणे हा काही गुन्हा नाही पण कमी प्रतीचे ध्येय ठेवणे हा मात्र मोठा गुन्हा आहे, बाबासाहेबांनी नेहमी उच्च विचार ठेवण्याचा संदेश दिला.

उच्च राहणी :-

स्त्रियांनी नेहमी उच्च राहणी अंगिकारावी असे बाबासाहेबांचे मत होते. पोशाख भारी किंमतीचाच पाहिजे असे माझे म्हणणे नाही. पोशाख साधा का असेना पण व्यव[illegible] असावा, असे ते म्हणत.

गळ्यामध्ये भाराभर गळसऱ्या, कथील, चांदीचे [illegible] सोडा व एखादाच सोन्याचा दागिना घाला असे ते [illegible] सांगत. दागिन्यामुळे नवऱ्याचे आयुष्य वाढते हे खोटे आ[illegible] शोभा वाढते असाही काही भाग नाही. त्यामुळे उच्च [illegible] पाहिजे.

मुलामुलींचे शिक्षण :-

बाबासाहेब स्त्रियांनी मुलामुलींच्या शि[illegible] म्हणत की, स्वत: शिक्षित होवून तुमच्या मुलां[illegible] त्यामुळे देशाचा विकास होईल.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्त्रियांच्या संदर्भाने जे विचार व्यक्त केले ते अत्यंत मोलाचे आहेतच पण त्यांनी स्त्रियांच्या उन्नतीसाठी सारे आयुष्य खर्ची केले. डॉ. आंबेडकरांचे विचार हे स्त्रियांच्या समग्र विकासाचे क्रांतीसुत्र होते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी कायदेमंत्री असतांना 'हिंदू कोड बील' च्या रुपाने स्त्रीमुक्तीचा व स्त्री स्वातंत्र्याचा जाहीरनामा तयार केला होता. पण प्रतिगाम्यांनी, जातीवाद्यांनी तसेच त्यावेळच्या स्त्रियांनी त्या बिलाला विरोध केला.

बाबासाहेबांना भारताच्या माणुसकीची ती शोकांतिका वाटली आणि स्त्रीमुक्तीच्या या सरसेनापतीने भारतीय स्त्रीवादाच्या या महान शिल्पकाराने आपल्या कायदेमंत्रीपदाचा राजीनामा दिला.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या महान कार्याची नोंद या देशातील आज-उद्या सर्व स्त्रियांनी आपल्या काळजावर कोरुन घेणे आवश्यक आहे. स्त्री सर्व दृष्टीने स्वतंत्र झाली पाहिजे, हे सत्य नाकारता येणार नाही. त्याकरिता डॉ. आंबेडकरांच्या स्त्री स्वातंत्र्य विषयक विचारांची भारताला नितांत आवश्यकता आहे.

"ते स्वातंत्र्य खरे न फक्त आपुली जे तोडितो बंधने,
अन्यांच्या पदशृंखलास बघते निष्कंप ऐशा मने "

संदर्भ : -

१) डॉ. आंबेडकर आणि स्त्रीमुक्तीचे युध्द - डॉ. यशवंत मनोहर
२) प्राचीन अर्वाचीन 'भारतीय स्त्री' आणि हिंदू कोडबील - डॉ. अनिल सूर्या
३) फुले आंबेडकरी चळवळ - डॉ. मनोहर सिरसाट
४) विचार आणि भूमिका - प्रा. शरद सदाफुले - प्रा. शाम कुंड, प्रा. बाबु वादे
५) सामाजिक बंधनातील दलित स्त्री - डॉ. मृणाल गजभिये

❑❑❑

29

विरामचिन्हांच्या अपुऱ्या ज्ञानामुळे मराठी विषयाच्या लेखन कौशल्यात येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास

डॉ. रंजना वि. तिजारे
सहा. प्राध्यापिका,
श्री वसंत शिक्षण महाविद्यालय न्यु नंदनवन, नागपूर

****

प्रस्तावना :

मातृभाषा हे शिक्षणाचे सर्वोत्कृष्ट माध्यम ... आत्मप्रगटीकरणाचे एक साधन आहे. प्राथमिक ... भाषा एक पाया आहे. महात्मा गांधीनी आपल्या ... विचारात प्राथमिक शिक्षणात मातृभाषा हे शिक्षणाचे ... असावे यावर भर दिला आहे व ते अनिवार्यही आहे. माध्यमिक शिक्षण व उच्च शिक्षणातही मातृभाषा या माध्यमाचा सर्रास उपयोग होतांना दिसून येतो. स्वातंत्र्यप्राप्तीपासून तर आजच्या वर्तमान युगातही मराठी भाषेच्या उत्थानासाठी प्रयत्न सुरु आहे. पण तरीही इंग्रजी शिक्षणाच्या हव्यासापोटी आपण अजूनही मराठीला उच्च दर्जा देऊ शकलो नाही. अजूनही मराठीत बोलणे, लिहणे हे कमीपणाचे लक्षण समजले जाते आणि दिवसेंदिवस हे प्रमाण वाढतच आहे.

मराठी माध्यमांच्या शाळेमध्ये मराठी ही ... व इंग्रजी माध्यमांच्या शाळांमध्ये तृतीय भाषा म्हणून ... स्थान आहे. आजही अशी परिस्थिती आहे की, ... मुलांना मराठीचे शुद्धलेखन, जोडाक्षरे, विरामचि... येत नाही. त्यामुळे भाषेची भाषिक कौशल्य आ... तसेच आत्मविष्कारात, लेखनात अडचणी येता... डोळ्यांसमोर ठेवून प्रस्तुत संशोधन हाती घेतले ...

मराठीतील विरामचिन्हे :

'विरामचिन्हे' या शब्दाची फोड ... म्हणजे थांबणे, आणि चिन्ह म्हणजे प्रतीक. ... किंवा संभाषण करतांना मध्ये मध्ये थोडा वे... विराम घेतो. ते ज्या चिन्हांनी वाक्यात लि...

Sawant K.D.
Lecturer in History
Mahila College, Georai